

Ο ΠΑΠΥΡΟΣ BODMER IX

ΥΠΟ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Ν. ΣΙΜΩΤΑ Δ^{ΡΟΣ} Θ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αί κατά τās τελευταίας δεκαετίας γενόμεναι άνευρέσεις διαφόρων αρχαίων χειρογράφων, αρχαιοτέρων τών μέχρι τουδε γνωστών, έπηρέασαν τὰ μέγιστα τήν περί τήν Βίβλον έπιστημονικήν έρευναν. Διότι διά τών άνευρέσεων τούτων ήγγισεν ή έπιστήμη περισσότερο τήν πρωταρχικήν μορφήν του κειμένου τών Γραφών και ώς ήτο έπόμενον διεφωτίσθησαν πληρέστερον τὰ άφορώντα είς τήν κριτικήν του κειμένου ζητήματα.

Έντεϋθεν προέρχεται και ή πλουσία και ή διαρκώς αύξανόμενη σχετική βιβλιογραφία και έπεκτείνονται αι έπιστημονικαι συζητήσεις περί τινα ουσιώδη σημεία και προβλήματα της βιβλικής έπιστήμης.

Μετά τήν άνευρεσιν τών γνωστών σπουδαίων χειρογράφων της Νεκράς Θαλάσσης (παρά τὸ Khirbet Qumran) έξαιρετικήν όλως σπουδαιότητα κατέχουν τὰ άνευρεθέντα και διαρκώς σχεδόν άνευρισκόμενα έν Αίγύπτω αρχαία κείμενα της Βίβλου, κυρίως επί παπύρου¹. Έκ τών αύτόθι άνευρεθέντων παπύρων πρωτεύουσαν θέσιν κατέχουν οι γνωστοί ήδη πάπυροι Chester Beatty διά τε τήν αρχαιότητα και τήν έκτασιν αύτών. Άπό δε της κατά τὰ έτη 1933-1936 δημοσιεύσεως αύτών, τὸ σπουδαιότερον διά τήν κριτικήν του κειμένου της Βίβλου και ίδια της Κ. Διαθήκης γεγονός υπήρξεν ή πληροφορία περί ύπάρξεως και άλλης τινός συλλογής παπύρων, περιεχόντων βιβλικὰ τε και έξωβιβλικὰ κείμενα και άνηκόντων είς τήν ούτως σήμερα καλουμένην βιβλιοθήκην Bodmer. Τμηματική δημοσίευσίς τούτων ήρχισεν άπό του 1954, ότε πρώτον έξεδόθη ο πάπυρος Bodmer I, ο περιέχων τὰ Ε' και Ζ' της 'Ιλιάδος του 'Ομήρου². Άν και μέχρι τουδε έχουν έκδοθῆ έννέα πάπυροι της συλλογής αύτης, έν τούτοις ύπολείπονται, φαίνεται, ακόμη πολλοί άνέκδοτοι.

1. Είναι προφανής ο λόγος της ύπάρξεως πολυαρίθμων επί παπύρου χειρογράφων έν τη χώρα αύτη: Η διάδοσις της άντιγραφικής εργασίας προκειμένου περί τών κειμένων της Βίβλου, ή εύχέρεια ώς προς τήν προμήθειαν του παπύρου, ένεκα της άπ' αρχαιοτάτων χρόνων άφθόνου παραγωγής του φυτού αύτου αύτόθι και αι τὰ μέγιστα εύνοϊκα συνθήκαι διατηρήσεως τών παπυρίνων χειρογράφων, λόγω του επικρατούντος ξηρού και θερμού κλίματος, τουλάχιστον είς τās πλείστας τών περιοχών της χώρας.

2. Βλ. V. Martin, Papyrus Bodmer I. Iliade, chant 5 et 6, Genève/Cologny, 1954.

Ὁ τελευταῖος ἐξ αὐτῶν, ὁ καλούμενος πάπυρος Bodmer IX, συνεξεδόθη ὑπὸ τοῦ Testyz μετὰ τῶν παπύρων Bodmer VII καὶ VIII, περιλαμβάνει δὲ τοὺς β.βλικούς ψαλμούς 33 καὶ 34³. Εἶναι σχήματος μικροῦ καὶ ἀποτελεῖται μόνον ἀπὸ τρεῖς φύλλα εἰς ἀμφοτέραις τὰς πλευράς γεγραμμένα.

Περὶ τοῦ πότε καὶ πῶς ἀνευρέθη ὁ πάπυρος οὗτος οὐδὲν γνωρίζομεν, διότι οὐδὲν μέχρι τοῦδε ἔχει ἀνακοινωθῆ ἰσχυρὰν σχετικὸν περὶ ὀλοκλήρου τῆς συλλογῆς τῶν παπύρων. Ὁ ἐκδότης περιορίζεται μόνον εἰς τὸ νὰ σημειώσῃ ὅτι καὶ οἱ τρεῖς ὁμοῦ ἐκδιδόμενοι πάπυροι ἀνήκουν εἰς τὴν συλλογὴν τῆς βιβλιοθήκης Bodmer⁴.

Οἱ ἐν τῷ παπύρῳ τούτῳ περιεχόμενοι δύο ψαλμοὶ δὲν παρουσιάζονται ἀποτελοῦντες μέρος τοῦ Ψαλμῶντος, ἐξ οὗ νὰ εἶχον ἀποσπασθῆ, ἀλλὰ περιλαμβάνονται, προφανῶς, εἰς τινὰ συλλογὴν ποικίλης προελεύσεως κειμένων ἤτοι καὶ βιβλικῶν καὶ ἐξωβ βλικῶν χριστιανικῶν κειμένων, τὰ ὅποια ὀρθῶς ἐχαρακτήρισεν ὁ ἐκδότης ὡς πραγματικὴν ἀνθολογίαν⁵. Τοῦτο ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι πρὸ τοῦ ψαλμοῦ 33 καὶ ἐν ὅλῃ τῇ πρώτῃ σελίδι τοῦ πρώτου ἐκ τῶν τριῶν φύλλων τοῦ παπύρου ὑπάρχει τὸ τέλος τῆς ἀπολογίας τοῦ μάρτυρος Φιλέας, ὁ δὲ ψαλμὸς ἀρχεται ἀπὸ τῆς δευτέρας σελίδος.

Ἡ γνώμη τοῦ ἐκδότη, ὅτι ἡ ἀνθολογία αὕτη ἦτο πρὸς ἰδιωτικὴν μᾶλλον ἢ πρὸς δημοσίαν (ἐκκλησιαστικὴν) χοῆσιν⁶, δὲν φαίνεται ἀπίθανος. Ὑπὲρ τούτου συνηγορεῖ οὐ μόνον, ὡς παρατηρεῖ εὐτος⁷, τὸ μικρὸν σχῆμα τοῦ κώδικος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀδύνατον τῆς ἐπ' ἐκκλησίας κατὰ σειρὰν ἀναγιώσεως τόσον ἑτεροκλήτων κειμένων. Ὁ ἐκδότης τὴν ἀρχὴν νὰ δεχθῆ, ὅτι οἱ ψαλμοὶ ἀντεγράφησαν ὁμοῦ μετὰ πολλῶν ἄλλων ὀρθοκεντικῶν κειμένων εἰς ἓνα ἐνιαῖον τόμον, ἵνα πλουτίσῃ ἰδιωτικὴν τινὰ βιβλιοθήκην καὶ οὐχὶ ἵνα ἀποτελέσῃ ἐπίσημόν τι βιβλίον τῆς λατρείας. Ἡ ὑπόθεσις βεββαίως αὕτη, παρὰ τὴν μεγάλην

3. M. Testyz, Papyrus Bodmer VII-IX. VII: L' Epitre de Jude. VIII: Les deux Epitres de Pierre. IX: Les Psaumes 33 et 34, Cologny-Genève, 1959.

Οἱ ψαλμοὶ καταριθμοῦνται κατὰ τὸ κείμενον τῶν Ο'.

4. Βλ. M. Testyz, μν. ἑ., σ. 7. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ ξενίξῃ τὸν ἀναγνώστην, διότι παρομοίᾳ μυστικότητος ὡς πρὸς τὰ ἀνωτέρω χαρακτηρίζει συνήθως καὶ πλείστας ἄλλας παρρησιαστικὰ ἀνακοινώσεις, διὰ λόγους οὐχὶ ἀσχετοῦς πρὸς τὰ συμφέροντα τῶν διαφόρων ἐρχοκαπήλων, οἵτινες πάντοτε σχεδὸν παρεμβάλλονται μεταξὺ τοῦ τύπου ἀνευρέσεως καὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐργαστηρίου. Συνήθως οὗτοι ἢ οἱ βεδοῦνοι ἀποκρύπτουν πᾶν ὅ,τι εἶναι δυνατόν νὰ βοηθήσῃ τοὺς ἐπιστήμονας νὰ ἔλθουν εἰς ἀμειωτέραν ἐπαφὴν πρὸς τὰ εἰρήματα (τόπον, χρόνον, συνθήκας ἀνευρέσεως, ἀριθμὸν ἀνευρεθέντων κλπ), ὥστε νὰ δύνανται νὰ καρποῦνται περισσότερα ὄφελ᾽ κατακερματίζοντες σπουδαῖατα χειρόγραφα διὰ νὰ πωλήσῃ ταῦτα τμηματικῶς, ὁμιλοῦντες περὶ πολλῶν δῆθεν τύπων ἀνευρέσεων καὶ ὀδηγοῦντες οὐχὶ σπανίως τοὺς ἐρευνητὰς εἰς ἐσφαλμένα συμπεράσματα.

5. Ἐνθ' ἀνωτέρω σ. 8.

6. Ἐνθ' ἀνωτέρω σ. 9.

7. Αὐτόσι.

της πιθανότητας, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ καὶ ὡς ἀπολύτως βεβαία, ἐφ' ὅσον δὲν γνωρίζομεν ποῖα κείμενα ἐπηκολούθουν ἐν τῷ χειρογράφῳ μετὰ τὸν ψαλμὸν 34⁸. Ἐπίσης δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι ὁ πρῶτος τῶν ψαλμῶν (ὁ 33ος) δὲν εἶναι εἷς τῶν πολλῶν, ἀλλὰ κατέχει ἰδιαιτέραν ἐν τῷ Ψαλτηρίῳ θέσιν. Τοῦτο ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν ὀλίγων ἐκλεκτῶν ἀλφβαθητικῶν ψαλμῶν, ἀλλὰ κατέχει ἐξαιρετικὴν θέσιν καὶ μεταξὺ τῶν ἐπίσης ὀλίγων ψαλμῶν τῶν ἀναγιγνωσκομένων ἐν τῇ Ἰουδαϊκῇ συναγωγῇ κατὰ τὴν πρῶτην προσευχὴν καὶ ἀντικαθιστᾷ μετὰ τινων ἄλλων ψαλμῶν κατὰ τὰς ἐορτὰς καὶ τὰ Σάββατα τὸν ἰδιάζουσαν θέσιν ἐν τῇ λατρείᾳ κατέχοντα 100ὸν ψαλμὸν⁹, ἔτυχε δὲ ἰδιαιτέρας τιμῆς ἐν τῇ χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ, ὡς τοῦτο μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῶν Κριτικῶν Κριτικῶν τοῦ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων¹⁰. Διὰ τούτους λοιπὸν τοὺς λόγους δὲν θὰ ἀπεκλειετο καὶ ἡ ὑπόθεσις, ὅτι ἐνδεχομένως πρόκειται περὶ ἐπισήμου συλλογῆς κειμένων πρὸς δημοσίαν ἐν τῇ χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ χρῆσιν. Ἀλλὰ πάλιν δὲν δύναται νὰ ἀγνοηθῆ, ὅτι ὁ ἐπόμενος ψαλμὸς 34 ἔχει ἀτομικὸν χαρακτῆρα¹¹, τοῦ ὁποῦ ἄλλως τε δὲν στερεῖται καὶ αὐτὸς ὁ ψαλμὸς 33 καὶ κυρίως ἐν 33,12-23¹². Ὑπὲρ δὲ τῆς πρώτης ἀπόψεως, ὅτι δηλ. πρόκειται περὶ ἰδιωτικῆς συλλογῆς, συνηγορεῖ καὶ ἡ παρουσία ἀφθόνων ὀρθογραφικῶν καὶ ἄλλων σφαλμάτων ἐντὸς ἐνὸς τέσον βραχέος κειμένου. Ταῦτα μαρτυροῦν, ὅτι πρόκειται οὐχὶ περὶ ἐπισήμου τινὸς ἀλλὰ μᾶλλον περὶ ἰδιωτικῆς συλλογῆς.

Ἡ παρουσία τῶν ψαλμῶν εἰς τοιαύτην συλλογὴν ἐπιτρέπει πῶς νὰ θεωρηθῆ ὡς ἐπιβεβαιουῦσα τὰς πληροφορίες περὶ τῆς κατὰ τοὺς ἀρχαίους χριστιανικοὺς χρόνους εὐρυτάτης χρήσεως τοῦ Ψαλτῆρος, ὅστις κατεῖχε τότε τιμητικὴν θέσιν μεταξὺ τῶν ποιητικῶν βιβλίων τῆς Π. Διαθήκης. Ἡ χρῆσις πολυαριθμῶν ψαλμικῶν χωρίων ἐν τοῖς βιβλίοις τῆς Κ. Διαθήκης¹³, προϋποθέτει ἀναντιρρήτως εὐρείαν τὴν χρῆσιν τοῦ ψαλτῆρος κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν. Καὶ τὸ γεγονός ὅτι κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἐκκλησιαστικοὺς χρόνους ὁ Ψαλτῆρ εἶχε καταστῆ

8. Ἐξ ἄλλου στερούμεθα πληροφοριῶν περὶ τοῦ ἐὰν τὰ κείμενα ταῦτα ἀνευρέθησαν ὁμοῦ μετ' ἄλλων πολλῶν συλλογῶν καὶ δὲν δυνάμεθα συνεπῶς νὰ συμπεράνωμεν ἐὰν πρόκειται ἢ οὐχὶ περὶ ὁλοκλήρου βιβλιοθήκης.

9. Πρβλ. καὶ The Universal Jewish Encyclopaedia (Is Landman), τόμ. 9, σ. 18.

10. Πρβλ. καὶ Κ. Καλλινίκου, Εἰσαγωγή εἰς τὴν ἱερὸν ψαλτῆρα, Ἀλεξάνδρεια, 1928, σ. 203.

11. Βλ. καὶ O. Eissfeldt, Einleitung in das Alte Testament, 2. Aufl., Tübingen, 1956, σ. 135.

12. Βλ. καὶ E. Sellin, Einleitung in das Alte Testament, 7. Aufl. Leipzig, 1935, σ. 130.

13. Σχεδὸν τὰ ἡμίση ἐκ τῶν διακοσίων πεντήκοντα χωρίων τῆς Π. Διαθήκης τῶν ἀναφερομένων ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ εἶναι εἰλημμένα ἐκ τοῦ ψαλτῆρος.

βιβλίον λαϊκόν, τὸ λαϊκώτερον ἴσως τῆς Π. Διαθήκης, μαρτυρεῖ τὸ αὐτό¹⁴. Ἔνεκα δὲ τῆς τοιαύτης χρήσεως ἐγένοντο πολυάριθμα ἀντιγράφα τοῦ Ψαλτῆρος, ὥστε διὰ τοῦτο νὰ ἔχη οὗτος ἀντιγραφῆ περισσότερον πάντων τῶν λοιπῶν β βλίων τῆς Π. Διαθήκης¹⁵. Ἀκριβῶς δὲ ἐκ τούτου ὑπέστη τὸ κείμενον αὐτοῦ καὶ πλείστας ὁμοίας παραθροάς. Ἐντεῦθεν δέον ἴσως νὰ ἐξηγηθῆ καὶ ἡ τοῦ ἀγ. Ἰερωνύμου προσπάθεια πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ κειμένου τοῦ Ψαλτῆρος διὰ τῶν γενομένων ἀναθεωρήσεων (Psalterium Romanum—Psalterium Gallicanum)¹⁶. Ἐπιβιβλίωσιν τούτου ἀποτελεῖ καὶ ἡ οὐχὶ καλὴ κατάστασις τοῦ ἐν τῷ παπύρῳ κειμένου, ὅπερ παρατίθεται κατωτέρω.

ΤΟ ΕΝ Τῷ ΠΑΠΥΡῷ ΚΕΙΜΕΝΟΝ ΤΩΝ ΨΑΛΜῶΝ (33,2 — 34,17α) *

ΣΤΗΛΗ Ι

2. ΕΥΛΟΓΗΣΟ ΤΟΝ ΚΝ ΕΝ ΠΑΣΙ ΚΑΙΡῶ
ΔΙΑ ΠΑΝΤΟΣ Η ΕΝΕΣΕΙΣ ΑΥΤΟΥ ΕΝ Τῷ ΣΤΟΜΑΤΙ Μ[ΟΥ]
3. ΕΝ Τῷ ΚΩ̄ ΕΠΕΝΕΣΘΗΣΕΙΤΕ Η ΨΥΧΗ ΜΟΥ
ΑΚΟΥΣΑΤΩΣΑΝ ΠΡΑΒΙΣ ΚΑΙ ΕΥΦΡΑΝΘΗΤΩΣΑΝ
4. ΜΕΓΑΛΟΙΝΑΤΕ ΤΟΝ ΚΝ̄ ΣΥΝ ΕΜΟΙ
ΚΑΙ ΥΨΟΣΑΤΕ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΑΥΤΟΥ ΕΠΙ ΤΟ ΑΥΤΟ
5. ΕΓΩ ΕΞΕΖΗΤΗΣΑ ΤΟΝ ΚΝ̄ ΚΑΙ ΕΠΗΚΟΥΣΕ ΜΟΥ
ΚΑΙ ΕΚ ΠΑΣΩΝ ΤΩΝ ΠΑΡΟΙΚΕΙΩΝ ΕΡΟΙΣΑΤΟ ΜΕ

14. Δὲν ἔχει ἐνταῦθα σημασίαν ἂν καὶ κατὰ πόσον εἰσῆχθησαν ἑνωρὶς εἰς τὴν ἐπίσημον λατρείαν τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας οἱ βιβλικοὶ ψαλμοὶ ἢ ἂν ἤδοντο ἤδη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς. Περὶ τούτων διατυποῖ ὁ Καθηγητῆς κ. Χρήστου νέας ἀρκούντως ἐνδιαφερούσας ἀπόψεις (βλ. Π. Χρήστου, Ἡ ὕμνογραφία τῆς ἀρχαϊκῆς ἐκκλησίας, Θεσσαλονίκη, 1959).

15. βλ. Α. Rahlfs, Septuaginta-X, Psalms cum Odis, Göttingen, 1931, σ. 61.

16. Ὁσαύτως καὶ ὁ Ὀριγένης παρεπονεῖτο κατὰ τὰ μέσα τοῦ 3 μ.Χ. αἰῶνος, ὅτι τὰ χειρόγραφα τῆς Κ. Διαθήκης παρουσιαζοῦν μεγάλην διαφορὰν μεταξύ των εἴτε ἐξ ἀπροσεξίας τοῦ ἀντιγραφέως εἴτε ἐξ ἐπιμελῶδους ἀσέπειας καὶ διωθέσεως τινῶν πρὸς διὰ προθέσεως κλπ. βελτίωσιν τοῦ κειμένου. Ἐν τῇ εἰσαγωγῇ π.χ. τοῦ ὑπομνήματός του εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον γράφει τὰ ἐξῆς: «Νυνὶ δὲ πολλὴ γέγονεν ἡ τῶν ἀντιγράφων διαφορὰ, εἴτε ἀπὸ ραθυμίας τινῶν γραφέων εἴτε ἀπὸ τόλμης τινῶν μοχθηρῶν τῆς διορθώσεως τῶν γραφομένων, εἴτε ἀπὸ τῶν τὰ ἑαυτοῖς δοκοῦντα ἐν τῇ διορθώσει πρὸς τιθέντων ἢ ἀφαιρούντων». (Migne, P.G. 13, 1293).

* Ὡς δημοσιεύεται ὑπὸ τοῦ ἐκδότου.

Ἡ ἀρίθμησις τῶν στίχων προσετέθη ὑπ' ἐμοῦ πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ ἀναγνώστου. Ἡ ἐπὶ τοῦ κειμένου μελέτη ἐγένετο ἐκ τῶν ἀρχαίων μεγάλων κωδίκων, τοὺς ὁποίους ἔχρησιμοποίησα ἐκ φωτοτυπιῶν.

6. ΠΡΟΣΕΛΘΑΤΕ ΠΡΟΣ ΑΥΤΟΝ ΚΑΙ ΦΟΤΙΣΘΗΤΕ
 ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΥΜΩΝ ΟΥ ΜΗ ΚΑΤΕΣΧΥΝΘΗ
 <ΑΥΤΟΥ
7. ΟΥΤΩΣ Ο ΠΤΟΧΟΣ ΕΝΕΚΡΑΞΕΝ ΚΑΙ Ο ΚΣ̄ ΕΙΣΗΚΟΥΣΕΝ
 <ΑΥΤΟΝ
 ΚΑΙ ΕΚ ΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΘΛΕΙΨΕΩΝ ΑΥΤΟΥ ΕΣΩΣΕΝ
 <ΑΥΤΟΥΣ
8. ΠΑΡΕΛΑΒΕ ΑΓΓΕΛΟΣ ΚῩ ΤΟΝ ΦΟΒΟΥΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΡΥΣΕΤΕ
9. ΓΕΓΥΑΣΘΑΙ ΚΑΙ ΕΔΕΤΕ ΟΤΙ ΧΡΗΣΤΟΣ Ο ΚΣ̄
 ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΑΝΗΡ ΟΣ ΕΠΕΛΠΕΙΖΕΙ ΕΠ' ΑΥΤΟΝ
10. ΦΟΒΗΘΗΤΕ ΤΟΝ ΚΝ̄ ΟΙ ΑΓΙΟΙ ΑΥΤΟΥ

ΣΤΗΛΗ ΙΙ

11. ΟΤΙ ΟΥΚ ΕΣΤΙΝ ΥΣΤΕΡΗΜΑ ΤΟΝ ΦΟΒΟΥΜΕΝΟΝ Α[ΥΤΟΝ
 ΠΛΟΥΣΙΟΙ ΕΠΤΟΧΕΥΣΑΝ ΚΑΙ ΕΠΙΝΑΣΑΝ
 <ΠΑΝΤΟΣ ΑΓΑΘΟΥ ΔΙ[ΑΨΑΛΜΑ
 ΟΙ ΔΕ ΕΡΖΗΤΟΥΝΤΕΣ ΤΟΝ ΚΝ̄ ΟΥΚ ΕΛΑΤΩΘΗΣΟΝ[ΤΑΙ
 ΤΕ
12. ΔΕΥΤΕ ΚΝΑ ΑΚΟΥΣΑΤΕ ΜΟΙ
 ΦΟΒΟΝ ΚῩ ΔΙΔΑΞΟ ῩΜΑΣ
13. ΤΙΣ ΕΣΤΙΝ[[ΑΝ]] * ΑΝΘΡΩΠΩΣ Ο ΘΕΛΩΝ ΖΩΗΝ
 ΚΑΙ ΑΓΑΠΩΝ ΗΜΕΡΑΣ ΑΓΑΘΑΣ
14. ΠΑΥΣΟΝ ΤΗΝ ΓΛΩΣΣΑΝ ΣΟΥ ΑΠΟ ΚΑΚΟΥ
 ΚΑΙ ΧΕΙΛΕ ΣΟΥ ΤΟΥ ΜΗ ΛΑΛΕΝ ΔΟΛΟΝ
15. ΕΚΚΛΕΙΝΟΝ ΑΠΟ ΚΑΚΟΥ ΚΑΙ ΠΟΙΗΣΟΝ ΑΓΑΘΟ[Ν
 ΖΗΤΗΣΟΝ ΕΙΡΗΝΗΝ ΚΑΙ ΔΙΟΞΟΝ ΑΥΤΗΝ
16. ΟΤΙ ΟΦΘΑΛΜΟΙ ΚῩ ΕΠΙ ΔΙΚΑΙΟΥ
 ΚΑΙ ΟΤΑ ΑΥΤΟΥ ΕΙΣ ΔΕΞΙΣΙΝ ΑΥΤΟΝ
17. ΠΡΟΣΟΠΟΝ ΔΕ ΚῩ ΕΠΙ ΠΟΙΟΥΝ ΚΑΚΑ
 ΤΟΥ ΕΞΩΛΟΥΘΡΕΥΣΕ ΕΓ ΓΗΣ ΜΝΗΜΟΣΥΝ[Ο
18. ΔΙΚΑΙΟΙ ΕΚΕΚΡΑΞΑΝ ΚΑΙ ΕΙΣΗΚΟΥΣΕΝ ΑΥΤΟΝ
 ΚΑΙ ΕΚ ΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΘΛΕΙΨΕΩΝ...

* Ἡ ἐν ἀγκύλαις συλλαβὴ γραφεῖσα ἀπεσβέσθη ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφέως διὰ στιγμῶν. Τοῦτο παρατηρεῖται καὶ ἄλλοτε.

9. Η ΔΕ ΨΥΧΗ ΜΟΥ ΑΓΑΛΙΑΣΕΤΕ ΕΠΕΙ ΤΩ ΚΩ
ΤΕΡΦΘΗΣΕΤΑΙ ΕΠΕΙ ΤΩ ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΑΥΤΟΥ
10. ΠΑΝΤΑ ΤΑ ΟΣΤΑ ΜΟΥ ΕΡΟΥΣΙ ΚΥΡΙΕ ΤΙΣ ΟΜΟΙΟΣ ΣΟΙ
ΡΥΟΜΕΝΟΣ ΠΙΩΧΩΝ ΕΚ ΧΕΙΡΟΣ ΣΤΕΡΕΟΤΕΡΟΝ ΑΥ[ΤΟΥ

ΣΤΗΛΗ V

ΚΑΙ ΠΤ]ΩΧ[Ω]Ν ΚΑΙ ΠΕΝΗΤΑ ΕΚ ΤΩΝ[.....

ΕΠΗΡΕΤΩΝ Μ [

11. ΑΝΑΣΤΑΝΤΕΣ ΜΑΡΤΟΙΡΕΣ ΛΔΙΚΟΙ Α ΟΥΚ ΕΓΙΝΩΣ [ ]
12. ΑΝΤΑΠΕΔΟΣΑΝ ΜΟΙ ΠΟΝΗΡΑ ΑΝΤΙ ΚΑΚΟΝ
ΑΤΕΚΝΟΙΑΝ ΤΗ ΨΥΧΗ ΜΟΥ <ΣΑΚΚΟΝ
13. ΕΓΩ ΔΕ ΕΝ ΤΩ ΑΥΤΟΥΣ ΠΑΡΕΝΟΧΛΕΙΝ ΜΟΙ ΕΝΕΔΥΟΜΗΝ
ΚΑΙ ΕΤΑΠΕΙΝΩΣΑ ΕΝ ΝΗΣΤΕΙΑ ΤΗΝ ΨΥΧΗΝ ΜΟΥ
ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΜΟΥ ΕΙΣ ΚΩΛΠΟΝ ΜΟΥ ΑΠΟΣΤΡΑΦΗΣΕ[ΤΕ
Λ
14. ΩΣ ΑΔΕ ΦΟΝ ΗΜΕΤΕΡΟΝ ΟΥΤΩΣ ΕΫΗΡΕΣΤΟΥΝ
ΩΣ ΠΕΝΘΟΝ ΕΙ ΣΚΟΙΘΡΟΠΑΖΟΝ ΟΥΤΩΣ ΕΤΑΠΙΝΩΘΗΝ
15. ΚΑΙ ΚΑΤ ΕΜΟΥ ΗΥΦΡΑΝΘΗΣΑΝ ΚΑΙ ΣΥΝΗΧΘΗΣΑΝ
ΣΥΝΗΧΘΗΣΑΝ ΕΠ ΕΜΕ ΜΑΣΤΙΓΓΕΣ ΚΑΙ ΟΥΚ ΕΓΝΩΝ
ΔΙΕΣΧΕΙΣΘΗΣΑΝ ΚΑΙ ΟΥ ΚΑΤΕΝΟΙΓΗΣΑΝ
16. ΕΠΕΙΡΑΣΑΝ ΜΕ ΕΞΕΜΟΙΚΤΗΡΙΣΑΝ ΜΕ ΜΟΙΚΤΗΡΙΣΜ[ΟΝ
ΕΒΡΥΞΑΝ ΕΠ ΕΜΕ ΤΟΥΣ ΟΔΟΝΤΑΣ ΑΥΤΩΝ
17. ΚΕ ΠΟΤΕ ΕΠΟΥΗ

Ὡς ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ ἐκδότου καὶ διαπιστοῦται καὶ ἐκ τῶν δημοσιευθεισῶν φωτογραφιῶν, ὁ πάπυρος οὗτος δὲν διεσώθη εἰς οἶαν καλὴν κατάστασιν εὐρίσκονται οἱ μετ' αὐτοῦ δημοσιευόμενοι ἕτεροι δύο πάπυροι (Bodmer VII-VIII). Τὰ ἄκρα τῶν σελίδων ἔχουν ἐνιαχοῦ εἰς μέγα βαθμὸν φθορῇ¹⁷. Εἶναι ἀδύνατος π.χ. ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ ψαλμοῦ 33 λόγῳ τῆς μεγάλης φθορᾶς τοῦ παπύρου.

Τοιαῦται φθοραὶ ἀπαντῶνται συνηθέστατα εἰς τοὺς παπύρους, ἕνεκα κυρίως τῆς εὐαισθησίας των καὶ ἄρα τῆς μικρᾶς ἀντοχῆς των κατὰ τῆς ὑγρασίας καὶ ἄλλων δυσμενῶν κλιματολογικῶν ὄρων.

Ἐκάστη στήλη περιλαμβάνει 15-17 στίχους, ὁ ἀρθμὸς δὲ τῶν κατὰ στίχον γραμμάτων ποικίλλει λόγῳ τῆς ποιητικῆς μορφῆς τοῦ κειμένου. Εἶναι ἄξιον πολλῆς προσοχῆς ὅτι ἡ κατὰ ἡμιστίχια διαίρεσις τοῦ ποιητικοῦ τούτου

17. Βλ. καὶ M. Testyż, μν. ἔ., σ. 73.

κειμένου είναι ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ A. Rahlfs¹⁸. Βεβαίως καὶ εἰς ἄλλους ἀρχαίους κώδικας ἔχομεν παρομοίαν κατὰ ἡμιστίχια διαίρεσιν τῶν ψαλμῶν, ἀλλ' εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ὁμοιότητος πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν ἐκδοσιν τοῦ Rahlfs, μόνον ἐν τῷ ἡμετέρῳ παπύρῳ ὑπάρχει¹⁹.

Τὸ ὑπόλοιπον στίχου τινὸς²⁰ γράφεται πάντοτε ἄνωθεν τῶν τελευταίων αὐτοῦ λέξεων. Παρομοία γραφὴ οὐδέποτε ἀπαντᾷ εἰς τοὺς Σ, Β, καὶ ἄλλους ἀρχαίους κώδικας· ἐν αὐτοῖς, ὡς γνωστόν, κυρίως σμικρύνονται ἀπλῶς τὰ γράμματα τοῦ τυχόν ὑπολοίπου τμήματος, ἵνα οὕτως ἐπαρκέσῃ ὁ χῶρος πρὸς ἐν μιᾷ σειρᾷ ἀντιγραφὴν ὀλοκλήρου τοῦ στίχου²¹.

Ἡ γραφὴ εἶναι εὐανάγνωστος, καλὴ καὶ σχεδὸν καλλιγραφικὴ, παρ' ὅτι ὁ ἀντιγραφεὺς γράφει ἐπὶ παπύρου καὶ οὐχὶ ἐπὶ παραμηνηῆς²². Ἡ ἐν γένει

18. Τετράκις μόνον δὲν ὑπάρχει πλήρης ὁμοιότης· ἀλλὰ τοῦτο ὀφείλεται ἀπλῶς καὶ μόνον εἰς τὸ ὅτι ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Rahlfs, ἐλλείπει χώρου, συνεχίζεται τὸ ὑπόλοιπον τοῦ στίχου εἰς ἰδιαίτερον σειρᾶν, ὅπερ οὐδέποτε ἀπαντᾷ ἐν τῷ ἡμετέρῳ παπύρῳ.

19. Εἶναι γνωστόν ὅτι παρ' ὅτι ἡ κατὰ στίχους διαίρεσις τοῦ κειμένου τῆς Βίβλου εἶναι νεωτάτη (1551), ἡ τῶν ποιητικῶν βιβλίων διαίρεσις κατὰ κῶλα εἶχε γίνεαι ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ἐκκλησιαστικῶν χρόνων γνωστῇ. Ὁ ἀντιγραφεὺς προκειμένου περὶ τῶν βιβλίων τούτων δὲν ἐσημάτιζε π. χ. τρεῖς ἢ τέσσαρας στήλας εἰς ἐκάστην σελίδα τῶν χειρογράφων, ὡς ἔπραττε γράφων τὰ ἄλλα βιβλία, ἀλλὰ μόνον δύο (Περὶ καὶ H. B. Swete, An Introduction to the Old Testament in Greek, Cambridge, 1914, σ. 346)· πλὴν δὲν ὑπῆρχεν ἡ αὐτὴ διαίρεσις εἰς ὅλους τοὺς ἀρχαίους κώδικας.

20. Κυρίως εἰπεῖν πρόκειται περὶ ἡμιστιχίου (κῶλου), ἀφοῦ δύο ἐξ αὐτῶν ἀποτελοῦν ἕκαστον ψαλμικὸν στίχον.

21. Τοῦτο δὲ ἀποτελεῖ γενικὸν κανόνα εἰς τὸν Σ. Διότι τὸ χωρίον π.χ. Ἐκκλ. 2,24
 «οὐκ ἔστιν ἀγαθὸν ἐν ἀνθρώπῳ·
 δ φάγεται καὶ ὁ πίεται καὶ ὁ δείξει τῇ ψυχῇ αὐτοῦ,
 ἀγαθὸν ἐν μόχθῳ αὐτοῦ»,
 γράφεται εἰς τὸ κώδικα τοῦτον ὡς ἑξῆς:
 «οὐκ ἔστιν ἀγαθὸν ἐν ἀνθρώπῳ δ φάγεται
 καὶ ὁ πίεται καὶ ὁ δείξει τῇ ψυ-
 χῇ αὐτοῦ ἀγαθὸν ἐν μόχθῳ
 αὐτοῦ...»

Ἐπειδὴ δὲ παρόμοια ἀπαντοῦν καὶ εἰς ἄλλα ποιητικὰ βιβλία, θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἰπῇ, ὅτι ὁ γράφας τὸν ἡμετέρον παπύρον γνωρίζεαι ἤδη τὴν διαίρεσιν ταύτην, ἡ ὁποία διεσώθη εἰς τινὰ τύπον χειρογράφων ἢ ἔστω υἰοθετήθη κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους. Τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦτο ἴσως διευκολύνει καὶ τὴν προσπάθειαν λύσεως τοῦ χρονολογικοῦ προβλήματος τοῦ παπύρου.

22. Ἄλλως τε ὁ ἀντιγραφεὺς φαίνεται ὅτι εἶχε προμηθευθῆ ὀξεῖαν γραφίδα, ὥστε νὰ ἔχῃ ἐπιτυχῆν γραφῆς. Τοῦτο δὲν στερεῖται σπουδαιότητος. Εἰς τὸν παπύρον Bodmer VIII δὲν θὰ ἐχρησιμοποίηθη, φαίνεται, τόσον ὀξεῖα γραφὴ καὶ εἶναι προφανῆς ἡ κατωτέρω ῥότης τῆς γραφῆς αὐτοῦ ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν τοῦ ἡμετέρου παπύρου. Ἡ γραφὴ ἐκείνη παρουσιάζει ἀρκετὴν ὁμοιότητα πρὸς τὴν τοῦ οὕτως καλουμένου «Εὐαγγελίου Ἀληθείας» (Evangelium Veritatis· περὶ τούτου βλ. προχείρως ἐν Σ. Ἀγουρίδου, Τὰ γνωστικά χειρόγραφα τοῦ Nag Hammadi. Ὁ κώδιξ Jung, Ἀθήναι, 1959, σ. 16—23), ἥτις καὶ αὕτη δὲν εἶναι ἱκανοποιητικῇ.

ἐργασία παρουσιάζεται ἐπιμελεημένη καὶ μαρτυρεῖ ὅτι προέρχεται ἀπὸ εἰδικευμένον μᾶλλον ἀντιγραφέα, εἶναι δὲ καλλιτέρα τῆς τῶν δύο προηγουμένων παπύριων (VII καὶ VIII). Ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφέως θὰ κατεβλήθη εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ σχετικὴ προσπάθεια, παρ' ὅτι ἐκ τοῦ τύπου τῆς γραφῆς προδίδεται ὅτι οὗτος ἔγραφε ταχέως καὶ δὲν ἐφρόντιζε νὰ γράφῃ διακεκριμένως ἕκαστον γράμμα τῆς λέξεως, ἀλλ' ἔγραφε σεσυρμένως καὶ ἐν συνεχείᾳ²³. Ἐκ τούτου βεβαιοῦται, ὅτι ἡ ἐργασία ἀντιγραφῆς τοῦ παπύρου ἐξετελέσθη ὑπ' ὄντως ἐξησκημένου καὶ ταχυγράφου ἀντιγραφέως καὶ δὴ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐξ ἐπαγγέλματος²⁴. Βεβαίως οἱ ἄλλοι πάπυροι, ὡς ὁ Bodmer II (τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου)²⁵, ὑπερέχουν προφανῶς τοῦ ἡμετέρου παπύρου περὶ τὴν φροντίδα τῆς ἐν γένει γραφῆς καὶ τῆς ὀρθογραφίας²⁶.

Ἄλλ' ἡ ἐν προκειμένῳ μειονεκτικότης τοῦ ἡμετέρου παπύρου πιθανώτατα νὰ ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸ ὅτι ὁ ἀντιγραφεὺς δὲν θὰ ἦτο ἐλληνικῆς καταγωγῆς καὶ ἄρα, παρὰ τὴν εἰδίκευσίν του καὶ τὴν ἐπιμέλειαν, μετὰ τῆς ὁποίας θὰ ἐξετέλεσε τὴν ἐργασίαν του, θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀποφύγῃ τὰς ἀτελείας ταύτας. Διότι εἶναι ἀναμφισβήτητον, ὅτι μεγάλως συμβάλλει εἰς τὴν ἐπιτυχίαν ἢ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἀντιγραφῆς ἡ ἐθνικότης τοῦ ἀντιγραφέως· τοῦτο ἰσχύει ἰδίᾳ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἀντιγραφικῶν ἐργασιῶν, αἱ ὁποῖαι αὐτόθι ἐξετελοῦντο οὐ μόνον ὑπὸ Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἐλληνομαθῶν μὲν πλὴν μὴ ἐλληνικῆς καταγωγῆς ἀνδρῶν ἢ καὶ ἀπλῶς καλλιγράφων, ἀγνοούντων τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν. Διότι ἔχει μεγάλην σπουδαιότητα νὰ ὑπαγορευῆται ἢ ἀντιγράφηται κείμενόν τι ὑπὸ αὐτόχθονος Ἕλληνος τούναντίον ὑπὰ τινος αἰγυπτίου ἢ ἐβραίου, ὁ ὁποῖος μόλις κατῴρθωνε νὰ ἐκμάθῃ τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν. Ἐπίσης δὲν ἐστερεῖτο σπουδαιότητος καὶ τὸ ἐὰν εἶχεν ἐκμάθει τὴν γλῶσσαν ἐν τῷ σχολείῳ ἢ ἐν ταῖς καθ' ἡμέραν ὀμιλίαις, ὡς συμβαίνει ἐνίοτε²⁷.

Ταῦτα δέον ἀπαραιτήτως νὰ ληφθῶν ὑπ' ὄψιν καὶ εἰς τὴν παροῦσαν πε-

23. Τοῦτο ἔχει βεβαίως μεγάλην σπουδαιότητα, διότι ἐὰν τὰ ἐπὶ μέρους γράμματα δὲν εἶναι σαφῶς κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων, ἀλλὰ τούναντίον συνδέονται μεταξύ των, εἶναι δυνατὸν νὰ δημιουργηθοῦν παραλλαγὰι ἀναγνώσεως, ὕπερ δὲν τυγχάνει ἀσύνηθες κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν βιβλικῶν κειμένων.

24. Δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ διακρίνῃ τις μεταξύ ἐξ ἐπαγγέλματος καὶ ἐκ περιστάσεως ἀντιγραφέως, οὔτε ἐπίσης μεταξύ ἐξησκημένου καὶ μὴ ἐξησκημένου ἀντιγραφέως. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ περὶ τῆς διακριβώσεως τοῦ βαθμοῦ τῆς μορφώσεως τοῦ ἀντιγραφέως.

25. Περὶ τούτου βλ. εἰδικὴν ἐργασίαν τοῦ Καθηγητοῦ κ. Σ. Ἀγουρίδου, Ὁ πάπυρος Bodmer II τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου, Ἀθήναι, 1959.

26. Προφανῆς εἶναι ἡ ὑπεροχὴ καὶ πολλῶν ἄλλων ἀρχαίων κωδικῶν, ὡς τῶν Α, Σ, Β κλπ· οὗτοι ἄλλως τε φαίνονται ὅτι προωρίζοντο δι' ἐπίσημον χρῆσιν καὶ δὲν ἦσαν ὡς ὁ ἡμέτερος χάριν ἰδιωτικῆς χρήσεως (πρβλ. ἀνωτέρω σ.).

27. Βλ. U. Wilcken, Grundzüge und Christomathie der Papyruskunde, I Bd., Leipzig—Berlin, 1912, σ. L.

ρίπτωσιν· διότι τὸ εἶδος τῶν παραφθορῶν, τὰς ὁποίας παρουσιάζει τὸ κείμενον ἐξ ἑνὸς καὶ αἱ χαρακτηριστικαὶ πρὸς τὴν κοπτικὴν γραφὴν καὶ γλῶσσαν ὁμοιότητες αὐτοῦ ἐξ ἑτέρου, περὶ τῶν ὁποίων θὰ γίνῃ ἐν τοῖς κατωτέρω εἰδικῶς λόγος, πείθουν ὅτι πιθανώτατα ἡ ἐργασία δὲν ἐξετελέσθη ὑπὸ Ἑλληνοσ ἀντιγραφέως, ἀλλ' ὑπὸ ξένου τινὸς γνωρίζοντος ἀπλῶς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, πιθανώτατα δὲ Κόπτου.

Πάντως δὲν παρατηρεῖ τις ἐνταῦθα σιβαρὰς ἀλλοιώσεις τοῦ κειμένου, οἷον παραλείψεις, προσθήκας ἢ παρεμβολὰς κλπ.²⁸. Ἐξ ἄλλου ἔπου ὁ ἀντιγραφεὺς κατὰ τὴν δευτέραν ἀνάγνωσιν ἀνεύρισκε παράλειψιν συλλαβῶν ἢ γραμμῶν τινῶν προερχομένων ἐκ παραδρομῆς, προσέθετε ταῦτα ἄνωθεν τῆς οἰκείας θέσεως τῆς λέξεως. Ὁ τρόπος οὗτος εἶναι γνωστός, ἀπαντῶν καὶ εἰς ἄλλους ἀρχαίους κώδικας τῆς βίβλου²⁹. Ὁμοίως ὁσάκις ἀντέγραφε λάθος, διέγραφε τὸ ἐσφαλμένον κείμενον διὰ στιγμῶν, ἐπανεγράφε δὲ τοῦτο ἄνωθεν τοῦ διαγραφέντος³⁰.

(Συνεχίζεται.)

28. Τοιαῦται σοβαραὶ ἀλλοιώσεις παρατηροῦνται ἐν τῷ παπύρῳ Bodmer I.

29. Βλ. π.χ. ἐν Σ' ΕΠΕΣΤΡ^ΑΦΗ κλπ. Ὁ αὐτὸς τρόπος χρησιμοποιεῖται καὶ εἰς τὰ γνωστὰ κείμενα τοῦ Qumran (Πρβλ. Β. Βέλλα, Ἐκ τῶν χειρογράφων τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης: Τὸ ὑπόμνημα εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Ἀββακούμ, Ἀθήναι, 1958, σ. 6).

30. Ἡδύνατο βεβαίως ὁ ἀντιγραφεὺς νὰ ἐπιφέρει τὰς διορθώσεις καὶ κατ' ἄλλον τρόπον, οἷον διὰ τῆς διαγραφῆς τῆς ἐσφαλμένως ἀντιγεγραμμένης λέξεως ἢ καὶ διὰ τῆς δι' εἰδικῶν σπόγγου ἀπαλείψεως ταύτης (πρβλ. καὶ U. Wilken, μν. ε., σ. XLVII), φαίνεται ὅμως ὅτι τὸν ἀνωτέρω τρόπον προτιμᾷ ὡς συνηθέστερον.